

تأثیر فضای مجازی بر ویژگی های شخصیتی فراگیران

طیبه اسماعیلی نیا

کارشناسی حسابداری ، دانشگاه آزاد آبادان
Tayebeesmaeili0098@gmail.com
۰۹۱۶۹۳۹۰۶۷۰

چکیده :

فضای مجازی اینترنت ، نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است و با توجه به اینکه عمر چندانی ندارد ، توانسته است به خوبی در زندگی مردم جا باز کند. این فضا محدودیتهای زمانی، مکانی و نظارتهای اجتماعی حاکم بر رفتارها و همنشینی های افراد را برداشته و چندان مشخص نیست که این تعاملات مجازی تا چه اندازه بر شخصیت افراد بویژه دانش آموزان تأثیر گذاشته است . این پژوهش با هدف بررسی تأثیر فضای مجازی بر ویژگی های شخصیتی فراگیران و به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است . یافته های تحقیق حاکی از آن است با توجه به همه محاسن و مزایایی که فضای مجازی در عصر حاضر پدید آورده است ، لذا استفاده نادرست از آن می تواند پیامدهای ناگواری به همراه داشته و منجر به بروز اعتیاد به اینترنت و فضای مجازی در دانش آموزان ، کاهش روابط با دیگران در دنیای واقعی و در نتیجه انزوای اجتماعی و افسردگی در آنان شود.

واژگان کلیدی: فضای مجازی ، شخصیت ، دانش آموزان

مقدمه :

فضای مجازی به عنوان محیطی اجتماعی و غیرملموس در کنار محیط واقعی روز به روز در حال رشد و فراگیری در سطح جهانی است. این فضا با قابلیت های رسانه ای خود تحولی عظیم در زمینه اطلاع رسانی و ارتباط جمعی ایجاد کرده است. به گونه ای که سایر رسانه های جمعی به حاشیه رانده شده است و در عین حال سبب پیشرفت موقعیت وجودی انسان و جامعه بشری شده است.

فضای مجازی به دلیل ویژگیهای سرعت، ناشناختگی، جهانی بودن، کم هزینه و قابل دسترس بودن مورد توجه همگان قرار گرفته است به گونه ای که ضرورت استفاده از آن در فعالیتهای روزمره و اجتماعی را نمی توان انکار کرد. جهانی بودن فضای مجازی سبب شده تا با استفاده از این فناوری هر فردی بتواند در هر نقطه از جهان بدون در نظر گرفتن زمان و مکان به جدیدترین اطلاعات دست یابد. این فضا مرزهای فیزیکی را درهم شکسته و استثنایی بر محدودیتهای مکانی شده است. به گونه ای که انسان می تواند به راحتی با هر شخصی در هر نقطه از جهان به گفت و گو یا تبادل اطلاعات بپردازد. (میرکمالی و امام بخش، ۱۳۹۷)

اگرچه اساس پیدایش این فضا تسهیل و کوتاه نمودن مسیر ارتباطی میان افراد جامعه است و توانسته با شکستن بعد مسافت انسان ها را به یکدیگر نزدیک کند؛ به طوری که این نزدیکی باعث تبادل افکار و انتقال فرهنگ از جامعه ای به جامعه دیگر شده است؛ در عرصه های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، علمی و صنعتی نیز نقش قابل توجهی دارد و به جزئی جدایی ناپذیر از زندگی بشر تبدیل شده است. (ملک شعار و تدین، ۱۳۹۸) اینترنت به عنوان یک فناوری چندرسانه ای، قادر به تامین اغلب نیازهای اساسی انسان بوده و همین مسئله موجب شده گرایش افراد به دنیای مجازی برای تامین نیازهایشان بیشتر شود. امروزه بدون اینترنت امکان برنامه ریزی، توسعه و بهره وری در حوزه های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و علمی میسر نمی باشد. (Purnima & Saroj Verma, 2017)

خصوصیات و ویژگی های خاص و بی نظیر فضای مجازی و اینترنت باعث شده محبوبیت این رسانه در میان کاربران روز به روز بیشتر شود. کودکان و نوجوانان از کاربران اصلی اینترنت هستند. گرایش آنان به اینترنت و فضای مجازی به علت داشتن روحیه تنوع طلبی، خلاقیت، گرایش به برقراری ارتباط با دیگران، حس کنجکاوی و علاقه به داشتن زندگی متفاوت بیشتر از بقیه اقشار جامعه است. آنها در این فضا به دنبال کسب خبر و دوست یابی و تبادل اطلاعات می باشند. (نیکزاد و همکاران، ۱۳۹۵) متخصصان حوزه روانشناسی ائتلاف وقت و گذراندن زمان به شکل افراطی در فضای مجازی را وابستگی یا اعتیاد به اینترنت می نامند. اعتیاد و وسواس به اینترنت شامل استفاده بیش از حد (بیش از ۲ ساعت در روز) و وسواس گونه از اینترنت جهت تجارتهای آنلاین، بازیها و حراجیهای آنلاین و قمار بازی است که باعث دور شدن از اجتماع، حقیقی افسردگی بدخواهی چاقی و تبلی می شود. بنابر نظر کارشناسان، این پدیده با توجه به فضای تحریک کننده و جذاب اینترنت در حال گسترش است و در صورت عدم استفاده صحیح مشکلات اجتماعی بسیاری را برای جوامع مدرن و غیر مدرن ایجاد می کند. با توجه به اینکه بخش عظیمی از جامعه را کودکان و نوجوانان تشکیل می دهند، موضوع فضای مجازی و تأثیرات آن بر زندگی و شخصیت آنان از موارد حائز توجه است که با توجه به گسترش آن در جامعه ما باید مورد توجه ویژه قرار گیرد.

بیدختی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی به پیش بینی ویژگی های شخصیتی فراگیران بر حسب وابستگی به فناوری و ارتباطات نو ظهور اینترنت پرداخته و نشان دادند « بین دانش آموزان دختر و پسر از نظر میزان استفاده از اینترنت تفاوت معنادار وجود دارد و میانگین استفاده از اینترنت در پسران از میانگین استفاده در دختران به طور معناداری بالاتر است. هم چنین همبستگی میان اینترنت با خرده مقیاس های روان رنجورخویی معنادار و مثبت و برون گرایی معنادار و منفی است. اعتیاد به اینترنت با برخی از صفات شخصیتی نوجوانان از جمله روان رنجورخویی و برون گرایی ارتباط دارد. »

علی محسنی و آذری (۱۳۹۶) در بررسی تأثیر فضای مجازی (تلفن همراه و اینترنت) در جامعه پذیری دانش آموزان دبیرستانی پسرانه منطقه ۱۷ تهران به این نتیجه دست یافتند که «استفاده از فضای مجازی در بین دانش آموزان دبیرستانی زیاد است. وقدرت فضای مجازی در دست کسانی است که فرهنگ آنها با فرهنگ کشور ما در تقابل است و با توجه به عوامل جذابیت، تنوع، به روز بودن و دسترسی بودن فضای مجازی تأثیرگذاری آن در بین دانش آموزان زیاد است و این تأثیرگذاری می تواند موجب جامعه پذیری منفی و تهاجم فرهنگی شود که در این صورت دانش آموزان دچار چند گانگی فرهنگی می شوند که تأثیر آن بر جامعه تزلزل در ارزشها و هنجارهای جامعه است و فرد دچار تزلزل شخصیت و بحران روحی می شود.»

نتایج پژوهش لقمان نیا و رحیمی (۱۳۹۸) در بررسی تأثیر شبکه های اجتماعی بر شخصیت جوانان نشان داد «استفاده مفرط از شبکه های اجتماعی تلفن همراه همچون تلگرام، اینستاگرام و ... در حالی رشد فزایندهای گرفته که اثرات اجتماعی استفاده طولانی مدت از آنها نادیده گرفته شده است. استفاده از شبکه های اجتماعی در ایران به سرعت تبدیل به نوعی اعتیاد میان بسیاری از نوجوانان و جوانان شده و برخی از آسیب های اجتماعی را تشدید کرده است. زندگی روزمره نسل جوان به شبکه های اجتماعی گره خورده است.»

شیوندی و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیق خود به بررسی مقایسه‌ی ویژگی‌های روانشناختی دانش‌آموزان دبیرستانی درگیر در فضای مجازی و دانش‌آموزان معمولی پرداخته و به این نتیجه دست یافتند که «دانش‌آموزان درگیر در فضای مجازی به طور معناداری، عشق به یادگیری، شادکامی و انگیزش پیشرفت تحصیلی کمتر، عملکرد تحصیلی ضعیف‌تر، عزت‌نفس پایین‌تر و جهت‌گیری زندگی بدبینانه‌تر نشان دادند و تنها در استفاده از مهارت‌های خودتنظیمی با دانش‌آموزان معمولی تفاوت معنادار نداشتند. یافته‌های بدست‌آمده از این پژوهش حاکی از این است که غرق شدن دانش‌آموزان در فضای مجازی از جنبه‌های گوناگون می‌تواند زمینه‌ی آسیب رساندن به نوجوانان، به عنوان فراگیران دانش، را موجب گردد؛ که این آسیب در وهله‌ی نخست می‌تواند جنبه عاطفی داشته و عشق به یادگیری، شادمانی، عزت‌نفس و خوش‌بینی در نوجوانان را به عنوان سازه‌های اساسی رشد مورد هجوم قرار دهد و در وهله‌ی بعد، افت تحصیلی و عملکرد تحصیلی نامناسب را به دنبال داشته باشد.»

میوه چیان و رفیعی هنر (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی رابطه اعتیاد به اینترنت با ویژگیهای شخصیتی و سبکهای فرزندپروری در دانشجویان کارشناسی دانشگاه صنعتی قم پرداخته و نشان دادند «بین اعتیاد به اینترنت با ویژگیهای شخصیتی روان رنجوری، سازگاری، برونگرایی و وظیفه شناسی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین بین سبک فرزندپروری مقتدر و استبدادی با اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. به نظر می رسد ویژگیهای شخصیتی جوانان در کنار سایر عوامل از جمله سبکهای فرزندپروری نقشی مهم در اعتیاد به اینترنت ایفا میکند و لزوم توجه به این عوامل در برنامه های پیشگیری از اعتیاد ضروری است.»

روش شناسی :

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر فضای مجازی بر ویژگی های شخصیتی فراگیران به شیوه توصیفی و از نوع کتابخانه ای انجام شده است و با توجه به روش پژوهش، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد، مدارک و منابع مرتبط با موضوع مورد بررسی از قبیل کتب، مقالات و پایان نامه ها می باشد.

بحث درباره یافته ها

شخصیت، مجموعه ای از الگوهای پایدار فرد در ادراک، شناخت و روابط بین فردی است؛ نوعی سبک قابل پیش بینی در طرز تفکر، احساس و رفتار، که از ارتباط نزدیک عوامل زیستی، تجربه های آغازین زندگی، روند تکامل شخصی و تأثیرات بین فردی، اجتماعی و فرهنگی پدید می آید. از منظر روانشناختی، واژه شخصیت، تمامیت فرد، عادات و کنش های روانی او را نشان می دهد. مفهوم شخصیت در روانشناسی یک مفهوم رایج و معمول و درعین حال فوق العاده پیچیده است که موجب شده به شیوه های مختلفی تعریف و مورد بررسی قرار گیرد. برخی به جنبه های بیوشیمیایی و فیزیولوژیکی شخصیت، برخی به عکس العمل های رفتاری و رفتارهای مشهود، برخی به فرایندهای ناهشیار و رفتار آدمی و برخی به ارتباطهای متقابل افراد با یکدیگر و نقشهایی که در جامعه بازی می کنند توجه نموده و شخصیت را بر همان مبنا تعریف کرده اند. (ناظر و همکاران، ۱۳۹۵)

عوامل مؤثر بر شخصیت

عوامل مؤثر بر شخصیت را می توان به دو دسته عوامل ارثی و عوامل غیر ارثی تقسیم کرد، چرا که برخی از عوامل اند که ارثی نیستند و نیز ارتباطی مستقیم با محیط ندارند، بلکه یک امر درونی انسان هستند که در شکل دهی شخصیت تأثیر دارند و با این حال در تقسیم بندی سابق جایی برای آن ها وجود نداشت؛ بنابراین بهتر آن است که این عوامل را به دو دسته ارثی و غیر ارثی تقسیم نماییم که هر کدام نیز عواملی را در خود جای داده اند.

۱. عوامل وراثتی:

۱ - ۱. عوامل ژنتیکی: شواهد نیرومندی وجود دارد که برخی از صفات یا ابعاد شخصیت، ارثی هستند؛ مانند روان پریش، درون گرایی، روان رنجورخویی، برون گرایی، گشودگی به تجربه، وظیفه شناسی، تهییج پذیری، مردم آمیز (شولتز، ۱۳۹۱)

۱ - ۲. بنیه و مزاج: «بنیه» ویژگی های جسمانی فرد است که به طور کلی، شامل قد، وزن، تناسب بدنی، تمایز جنسی، خصوصیات چهره و... می باشد و منظور از «مزاج» بر حالت مسلط، میزان انرژی و نحوه واکنش عاطفی اطلاق می شود که بر روی هم خصلت فرد را تشکیل می دهد. (وولف، ۱۳۸۶)

۲. عوامل غیر وراثتی

۲ - ۱. عوامل درونی

عواملی که مربوط به درون انسان هستند و بر او تأثیر می گذارند که این عوامل عبارتند از:

الف) ناهشیاری

این عامل در برخی از نظریه‌ها مورد توجه قرار گرفته است و آن را به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر شکل‌گیری شخصیت نام برده‌اند. ناهشیاری دارای چند معناست که بستگی به رویکرد روان‌شناسی‌ای که برگزیند، این معنا تفاوت پیدا می‌کند. از جمله تعاریفی که برای ناهشیاری بیان شده و در اینجا به عنوان عامل شکل‌دهنده در شخصیت بدان اهمیت داده می‌شود، تعریفی است که فروید بیان داشته و از آن به عنوان ناهشیاری عاطفی (هیجانی) نام برده می‌شود.

فروید بیش از دیگران از این واژه در نظریه روان‌کاوی خویش بهره برده است. از نظر او، ناهشیاری گنجینه تاریک امیال و آرزوهای سرکوب‌شده است که برخی به عقده تبدیل شده است. (همت بناری، ۱۳۸۶)

ب) انگیزه‌ها و هیجانات فرد

انگیزه و هیجانات شخص به گونه‌ای در تعیین رفتار و در نهایت در شکل‌دهی شخصیت انسان تأثیر به‌سزایی دارد. انگیزه‌ها به گونه‌ای در تعیین بخشی به شخصیت مهم می‌باشند و هیجانات در بروز رفتارهای خاص از انسان جایگاه خود را دارند.

۲-۲. عوامل بیرونی

عبارتند از عواملی که از بیرون بر انسان تأثیر می‌گذارند؛ همچون: خانواده، هم‌سالان، فرهنگ و محیط اجتماعی که خود دربردارنده عوامل دیگری است.

الف) خانواده

شاید بتوان این را گفت که یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در ساخت شخصیت انسان، خانواده است که کمتر نظریه در مورد شخصیت را می‌توان یافت که سخنی از خانواده و تأثیر آن، سخن به میان نیاورده باشد. این عامل از ابتدای تولد انسان همواره همراه او در شخصیت‌بخشی و ساخت آن است. خانواده کودک هم از لحاظ تعداد نفرت، هم از نظر ارتباطات با کودک و هم از جنبه در اختیار گذاشتن امکانات مختلف، می‌تواند در رشد شخصیت کودک نقش داشته باشد. (کریمی، ۱۳۷۸)

سه محور عمده در خانواده وجود دارد:

۱. تأثیر والدین: از آن روی که با رفتارهای خود، موقعیت‌هایی می‌آفرینند که رفتارهای خاصی را در فرزندانشان به وجود می‌آورند؛ از آن روی که سرمشق‌هایی برای همانندسازی کودکان خویش هستند و از آن روی که به‌طور انتخابی، بعضی از رفتارها را تشویق می‌کنند.

۲. خواهران و برادران: این دسته معیارهایی را تعیین می‌کنند، الگویی برای تقلید فراهم می‌کنند و برای همدیگر نقش‌های مکملی را بازی می‌کنند که از طریق آن، می‌توانند کنش‌های متقابل اجتماعی را تمرین کنند و در مواقع تنش عاطفی، به یکدیگر یاری رسانند. یک فرزند اول سلطه‌گر و جسور، می‌تواند بر همسیره‌های کوچک‌تر، به صورتی تأثیر بگذارد که آن‌ها شخصیت انفعالی و غیر رقابت‌طلب را پرورش دهند.

۳. ترتیب توالد: این که فرزند، فرزند اول یا دوم و یا فرزند آخر باشد، در شکل‌گیری شخصیت او تأثیرگذار است. آلفرد آدلر عقیده دارد که بزرگ‌تر یا کوچک‌تر بودن از همسیره‌های دیگر و قرار داشتن در معرض نگرش‌های متفاوت والدین، شرایط کودکی مختلفی را به وجود می‌آورد که به تعیین نمودن شخصیت کمک می‌کند. بندورا در تحقیقاتی که در این مورد انجام داد، به این نتیجه رسید که فرزندان اول و تک‌فرزندان نسبت به دیگر فرزندان، مبنای قضاوتی متفاوتی برای توانایی‌هایشان دارند.

(ب) گروه هم‌سالان

گروه هم‌سالان و دوستان، اولین گروهی است که انسان بعد از خانواده با آن پیوند می‌خورد و شخصیت او متأثر از آن است. در واقع کودکان، در دو جهان زندگی می‌کنند: جهان والدین و سایر بزرگ‌سالان و جهان هم‌سالان. کاری که گروه هم‌سالان برای کودک و شخصیت او انجام می‌دهند آن است که مهارت اجتماعی که این گروه به او یاد می‌دهند، به نحوی است که گروه بزرگ‌سالان نمی‌توانند این آموزش‌ها را داشته باشند. هم‌سالان به شکل‌های گوناگون، بر شخصیت انسان تأثیر دارند. آن‌ها از راه‌های منحصربه‌فردی که مختص این گروه است، در شکل‌گیری شخصیت، رفتار اجتماعی، ارزش‌ها و نگرش‌های دیگر دخالت دارند.

(ج) مدرسه و یادگیری

مدرسه به عنوان سومین عامل در این میان، یکی دیگر از عواملی است که بر شخصیت انسان تأثیر دارد. مدرسه، فرهنگ‌ها، طبقات مختلف و موسسه‌ها مورد توجه روان‌شناسان بوده است. برخی بر این عقیده هستند که حقیقت ندارد که بزرگ‌ترین حادثه علمی جامعه انسانی، گام نهادن انسان روی کره ماه باشد؛ بزرگ‌ترین حادثه لحظه‌ای است که یک کودک پنج‌ساله برای اولین بار، به مدرسه گام می‌نهد. یکی از مهم‌ترین تأثیراتی که مدرسه بر شخصیت انسان دارد، آن است که برای او اجتماعی شدن را به همراه دارد. کودک در مدرسه یاد می‌گیرد که چگونه رفتار اجتماعی داشته باشد و نقش خود را در اجتماع ایفا کند. می‌آموزند که در چه محدوده‌ای بیندیشند، حسن همکاری داشته باشند و با دیگران هم‌سازی کنند (نوری، ۱۳۸۶).

(د) جامعه

هر فرد در جریان عمل متقابل با دیگران دارای شخصیت می‌شود؛ عکس‌العمل‌های دیگران نسبت به کارهایی که فرد می‌کند، در پرورش شخصیت او تأثیر مستقیمی دارد و به‌گونه‌ای در صورت حضور او در اجتماع است که شخصیت انسان، شکل می‌گیرد و رشد می‌یابد. ریشه‌های این اندیشه را در روان‌شناسی می‌توان در اندیشه روان‌کاوانی مثل زیگموند فروید هم دید. در اندیشه فروید، این‌گونه هست که «من» معرف شخصیت اجتماعی فرد است که تحت قانون‌ها و قیده‌های اجتماعی است و همیشه خود را با رسم‌ها و سنت‌های اجتماعی همسان می‌سازد.

قابل به ذکر است که جامعه با بیان بایسته‌ها و نبایسته‌هایی که در دل خود به‌عنوان «فرهنگ» جای داده است در شکل‌گیری شخصیت انسان تأثیر قابل توجهی دارد. جامعه بر اثر توقعاتش از فرد و تأیید و تصدیق و یا نهی افراد جامعه از رفتارهای خاص، در تعیین نوع شخصیت فرد تأثیر فراوان دارد. فرهنگ، به میزان متغیری در تشکیل شخصیت افراد اثر می‌کند و واکنش افراد نیز در مقابل فرهنگ

جامعه متفاوت است. می توان گفت فرهنگ جامعه، حدود پرورش شخصیت را تا اندازه ای معین می کند و هر فرهنگی، نوعی شخصیت پرورش می دهد که با نوع شخصیت متعلق به فرهنگ های دیگر متفاوت است. از نظر روان شناسی اجتماعی نیز، شخصیت انسان بر اثر جریان فرهنگ پذیری به وجود می آید و تکوین پیدا می کند و مفهوم شخصیت تا حدی نماینده جذب مواد و عناصر فرهنگ موجود در محیط اجتماعی است.

محیط، از سوی دیگر نیز بر روند شخصیت انسان تأثیر دارد که نمی توان سهم زیادی را به او اختصاص داد، ولی سخن گفتن از آن برای تکمیل بحث لازم است. محیط زیست انسان است که در اندیشه جامعه شناسان و مردم شناسان، سخن از آن به میان آورده شده است. معتقدان به این عاملیت، محیط زیست جغرافیایی که انسان در آن زندگی می کند را در سازندگی شخصیت انسان، اخلاق و رفتار او مؤثر دانسته اند؛ به عنوان نمونه: کسانی که در بیابان های گرم و سوزان و کم آب و گیاه زندگی می کنند، دارای اخلاق و شخصیت خشن، بی عاطفه و بی رحم هستند و در مقابل ساکنان محیط خوش آب و هوا دارای شخصیتی ملایم، با رحم، هنردوست و اهل علم و فلسفه هستند.

فضای مجازی و تأثیر آن بر شخصیت

امروزه بخش مهمی از رفتارها و تعاملات اجتماعی انسانها در فضاهای اجتماعی برآمده از این فناوریهای نوین ارتباطی که به عنوان « فضای مجازی » شناخته می شود، سپری می گردد. فضایی که پتانسیلها و ظرفیتهای جدیدی را برای بشریت به ارمغان آورده که در تاریخ بشر بی سابقه بوده و با امکانات و دسترسی های فراوانی که این رسانه ها در اختیار افراد به خصوص نوجوانان و جوانان می گذارد، آنان به صورت دائم با محرکهای جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می شوند. (عباسی و همکاران، ۱۳۹۷) این رسانه به واسطه چندگانگی و همچنین قدرت جذب افراد، جایگاه ویژه ای در میان نوجوانان و جوانان پیدا کرده است.

محیط مجازی دارای عناصر اولیه مشترکی با محیط واقعی است که جذابیت ها، قابلیت ها و ویژگی های خاص، آن را به محیطی برای تعاملات اجتماعی مبدل کرده است. جذابیت این فضا به حدی است که بسیاری از کودکان در استفاده از اینترنت بر والدین خود پیشی گرفته اند. از طرف دیگر باید به خصوصیات دوران نوجوانی و جوانی هم به عنوان عاملی در گرایش آنان به فضای مجازی توجه داشت. فضای مجازی شکل های جدیدی از انسان اجتماعی تولید می کند و نوجوانان به لحاظ انعطاف پذیری در پذیرش اجتماع جدید انسانی و فراهم بودن فضای لازم برای بروز هیجانات مخصوص نوجوانی، بیشترین علاقه را به این رسانه نشان داده اند.

با پیشرفت تکنولوژی در زمینه فضای مجازی، شبکه های اجتماعی رشد پیدا کردند و خیل کثیری از افراد جامعه را به خود جذب کردند. شبکه های اجتماعی مجازی یا اینترنتی در تعریف کلی به وبگاه هایی اطلاق می شوند که با مشارکت کاربران و محتوای تولید شده آنان پیش می رود. (عاملی، ۱۳۹۰)

شبکه های اجتماعی مجازی یکی از گونه های رسانه های اجتماعی محسوب می شوند. استفاده از شبکه های اجتماعی به عنوان یکی از ابزارهای مؤثر در برقراری ارتباطات اجتماعی تبدیل شده است. اگر از شبکه های اجتماعی به طریق صحیح استفاده شود، مزایای بسیاری دارند. تأثیر گذاری بالای شبکه های اجتماعی بر روی حوزه اطلاع رسانی سبب می شود نقش آن ها در مدیریت بحران های طبیعی و اجتماعی مورد توجه قرار می گیرد. رسانه های اجتماعی در پوشش انواع رویداد ها بسیار بهتر از رسانه های سنتی عمل می کنند. شبکه های اجتماعی آنلاین یک نوع ارتباط مجازی است که اجازه می دهد تا افراد با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. این مفهوم از نیاز اساسی بشر به ماندن با هم در گروه های تشکیل دهنده یک جامعه ناشی می شود. به عبارتی شبکه های اجتماعی نوعی از پایگاه های اینترنتی اطلاق می شوند که هدف آنها خدمات رسانی و برقراری ارتباطات و تعاملات اجتماعی است

به عقیده وارن (۱۹۸۱) شبکه های اجتماعی می توانند نقش مهمی در رفع نیازهای فیزیکی، روانی و اجتماعی و اقتصادی ایفا نمایند. اعضای شبکه می توانند به فرد کمک مستقیم کرده و به او در گسترش تماس های خود یاری کند. به علاوه، اعضای شبکه می توانند کمبودهای فرد در زمینه خاستگاه خانوادگی و توانایی فردی را تا حدود زیادی برطرف سازند (شارع پور، ۱۳۸۶). سلیمانی پور نیز در پژوهش خود اهداف و کارکرد های شبکه های اجتماعی را بصورت زیر بیان نموده است: (سلیمانی پور، ۱۳۸۹)

۱. سازماندهی انواع گروه های اجتماعی مجازی.
۲. توسعه مشارکتهای اجتماعی.
۳. به اشتراک گذاشتن علاقه مندیها توسط اعضا.
۴. ایجاد محتوا توسط اعضا.
۵. تبلیغات هدفمند اینترنتی

امروزه شبکه های اجتماعی مجازی به عنوان یکی از تازه ترین و جدیدترین فناوری های ارتباطی که به کاربران آن در جهت حفظ روابط اجتماعی موجود، یافتن دوستان جدید، تغییر و تکمیل وب سایت ها و ... و همچنین فراهم کردن زمینه فعالیت و مشارکت هدفدار در این فضا کمک می کند، شناخته می شود. در سالهای گذشته مبنای بوجود آمدن شبکه های اجتماعی منحصر ارتباطات رودررو و چهره به چهره بود و متشکل از مجموعه ای از دوستان، آشنایان و افراد یک قوم که نسبت به هم شناخت داشتند می شد اما امروزه شبکه های اجتماعی در فضای مجازی بر مبنای عدم وجود ارتباطات چهره به چهره و رودررو تشکیل می شود که که عموماً کاربران آن در اکثر موارد هیچ شناختی نسبت به هم ندارند. هرچند احتمال ارتباط رو در رو در خارج از فضای مجازی نیز در این مورد وجود دارد. کارشناسان معتقدند ارتباطات اجتماعی از طریق شبکه های مجازی و اینترنت بسیار ضعیفتر از ارتباطات واقعی است و در دراز مدت به انزوای اجتماعی، افسردگی و به خطر افتادن سلامت روان افراد می انجامد. طبق مطالعات، این افراد در روابط اجتماعی مهارت های لازم را ندارند و بسیار آسیب پذیرند و از سلامت و بهداشت روانی پایینی رنج می برند.

در همین راستا محققان استفاده بیش از حد از فضای مجازی و شبکه های اجتماعی را عاملی در جهت ایجاد اختلال در سلامت روان کودکان و نوجوانان نیز دانسته اند که در ادامه به مهمترین نوع از آسیب های شبکه های اجتماعی مجازی بر سلامت روان کودکان و نوجوانان می پردازیم:

۱. آسیب های فردی

از جمله آسیب های فردی می توان به اتلاف وقت، اطلاعات بیهوده، سست شدن اعتقادات، انزوای فردی، ضعف شخصیتی و ضعف تواناییهای فردی اشاره کرد. نتایج پژوهش گروهول (۲۰۰۳) در خصوص دلایل گرایش افراد به اینترنت و استفاده اعتیادآور از آن نشان داد: « افرادی که وقت زیادی را صرف استفاده از اینترنت می کنند، کسانی هستند که در زندگی با مشکلاتی مواجه اند. این افراد با صرف زمان زیادی برای دستیابی به اطلاعاتی که در بسیاری از مواقع بیهوده است، علاوه بر اتلاف وقت خود، دچار آسیبهای این شبکه ها نیز

میشوند ». پر واضح است که استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی با برداشتن موانع و حجاب ها و اتصال همه اعضا بدون هیچ محدودیتی به یکدیگر، منجر به کم اهمیت شدن برخی از ارزش ها شده است. (مرادی و همکاران، ۱۳۹۳) از دیگر آسیبهای فردی میتوان به ضعف شخصیتی و ضعف تواناییهای فردی اشاره نمود. سازمان بهداشت جهانی (۲۰۰۱) سلامت روان را حالتی از بهزیستی میداند که ضمن آن افراد قادر میشوند تا تواناییهای خویش را درک و با فشارآورهای عادی زندگی انطباق پیدا کنند و با تولیدگری، در ساختن جامعه خود سهیم شوند.

فعالیت بیش از حد نوجوانان در این شبکه ها، با اتلاف وقت خود در فضای مجازی و کسب اطلاعات بی فایده، باعث سست شدن باورها و اعتقادات خویش شده که بخش بزرگی از آن برگرفته از باورهای دینی و فرهنگی می باشد، می شوند. از طرف دیگر با وابسته شدن به این فضا موجب انزوای فردی، ضعف شخصیتی و ضعف تواناییهای فردی خود میشوند که همه اینها از آسیبهای فردی شبکه های اجتماعی مجازی محسوب میشود.

۲. آسیبهای اجتماعی

آسیبهای اجتماعی دارای شش مفهوم کاهش روابط اجتماعی واقعی، انزوای اجتماعی، تغییر اعتقادات و الگوهای فرهنگی، شکستن هنجارهای جامعه، مسئولیت گریزی و ایجاد مشکلات اجتماعی، و اشاعه فساد و بی آبرویی است.

از عوامل مهم و اساسی در سلامت روان افراد، داشتن روابط اجتماعی صمیمانه با دیگران است. شادترین افراد آنهایی هستند که دارای روابط دوستانه باکیفیت و حمایت خانوادگی در روابط عاشقانه می باشند. افراد سالم دارای وابستگی های اجتماعی قویتری می باشند. فعالیت بیش از حد و غیر هدفمند نوجوان در شبکه های اجتماعی مجازی، موجب می شود وی با اطلاعاتی روبرو شود که به علت جذابیتهای خاص خود با احساس لذت برای او توأم است و پیرو مواجه شدن با فرهنگ نوینی که این فضا به او ارائه می دهد، دچار تغییر در باورها و اعتقادات فرهنگی خود شده و با منزوی شدن از جامعه خود، مسئولیت های اجتماعی خود را ندیده گرفته و از سویی دیگر روابط و ی با اطرافیانش نیز کمتر می شود.

افسردگی، اضطراب و عزت نفس پایین برخی دیگر از مشکلات اجتماعی است که دانش آموزان در استفاده ی بیش از حد از اینترنت به آن دچار خواهند شد و در این شرایط قدرت انگیزش فرد برای تعامل با دیگران کم می شود که خود اثرات منفی بر ارتباطات شخصی و تعاملات اجتماعی او دارد. متأسفانه نسل جدید کلاً از مدیریت رسانه بی بهره هستند و الگوی مناسبی در اختیارشان قرار داده نشده است. برای این منظور در نخستین قدم باید زمانهایی که برای استفاده از فضای مجازی در اختیار کودکان و نوجوانان قرار داده می شود پایش شود. آمارها نشان می دهد درصد بالایی از نوجوانها به طرز ناباورانه ای در شبکه های اجتماعی به خصوص اینستاگرام و تلگرام حضور دارند و در نهایت نیز هیچگونه فعالیت مفید و سازنده ای از سمت آن ها در این فضاها دیده نمی شود. متأسفانه در کشور میانگین حضور افراد جامعه در فضای مجازی چیزی در حدود ۵ الی ۶ ساعت است که این رقمی فاجعه بار است.

۳. اختلال در شکل گیری شخصیت

عناصر سه گانه هویت یعنی شخص، فرهنگ و جامعه هر یک در تکوین شخصیت فرد نقش مهمی را ایفا میکنند هویت شخصی ویژگی بی همتای فرد را تشکیل میدهد. هویت اجتماعی در پیوند با گروه ها و اجتماعات مختلف قرار گرفته و شکل گیری آن، متأثر از

ایشان است؛ و در نهایت هویت فرهنگی برگرفته از باورهایی است که در عمق وجود فرد به واسطه تعامل او با محیط پیرامون و آموزه های آن از بدو تولد تا کهنسالی جای گرفته است. از آنجا که فضای سایبری، صحنه های فرهنگی و اجتماعی است که فرد خود را در موقعیتهای متنوع نقشها و شبکه های زندگی قرار می دهد خود زمینه ای است برای آسیب پذیری شخصیت کاربر که در نتیجه موجب چند شخصیتی شدن کاربر خواهد شد. در فضای سایبر بیش از آنکه هویت ظاهری فرد مطرح شود درون مایه های افراد بروز می کند هر کس در صدد بیان اندیشه ها و علاقه مندی های خویش است. مطرح نشدن هویت شخصی و مشخصات فردی در اینترنت موجب تقویت شخصیت های چندگانه و رشد و استحکام آن می شود. (علی اکبری ونصیری زرنندی ، ۱۳۹۸)

نتیجه گیری

در دسترس بودن اینترنت در دنیای امروز مزایای زیادی دارد و منجر به پیشرفت و تغییر الگوی زندگی بسیاری از خانواده های امروزی شده است. به رغم برتری ها و مزیت های استفاده از اینترنت، نگرانی های جدیدی در خصوص استفاده از آن و تاثیراتی که این تکنولوژی بر ابعاد مختلف زندگی انسان می گذارد، هر روز در حال افزایش است. علاوه بر ویژگی های مثبت فضای مجازی، ویژگی های منفی از جمله آسیب های فردی، اعتیاد به اینترنت، آسیب های خانوادگی و، آسیب های اجتماعی و... را نیز داراست که با وجود این آسیب ها قشر آسیب پذیر بیشتر جوانان و نوجوانان است. پرداختن بیش از حد دانش آموزان به شبکه های اجتماعی مجازی بر روحیات و خلق و خوی آنان تاثیر بسیاری دارد. استفاده زیاد از شبکه های اجتماعی سبب کاهش روابط با دیگران در دنیای واقعی و در نتیجه انزوای فردی و اجتماعی می شود. دانش آموزانی که بیش از حد معمول از شبکه های اجتماعی استفاده می کنند، بیشتر احتمال دارد که تهاجمی باشند، احساس اضطراب کنند و در فراگیری فرآیندهای آموزشی کندتر عمل کنند و در نتیجه سلامت روانی آن ها به خطر بیفتد. به طور قطع استفاده زیاد از شبکه های اجتماعی معضلات و بحران های روحی و جسمی خاص خود را به همراه خواهد داشت که اگر به موقع تشخیص و به آن پرداخته نشود، می تواند سلامت روانی جامعه را با چالش های جدیدی روبرو کند.

پیشنهادهات

در همین راستا پیشنهاد می گردد والدین آگاهی خود را در زمینه فضای مجازی و کاربردها و مزایا و معایب آن بالا برده و همچنین با افزایش آگاهی خود پیرامون انواع بازی ها و سرگرمی های سالم مختص دانش آموزان، سعی در کنترل آنها در میزان استفاده از فضای مجازی کنند.

منابع

بیدختی، عاطفه و رهایی، فاطمه و دانش زاده، فرامرز، ۱۳۹۱، پیش بینی ویژگی های شخصیتی فراگیران بر حسب وابستگی به فناوری و ارتباطات نو ظهور اینترنت، نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب های اجتماعی نوپدید، تهران
 سلیمانی پور، روح اله (۱۳۸۹)، " شبکه های اجتماعی، فرصت ها و تهدید ها"، فصلنامه ره آورد نور، شماره ۳۱.

شارع پور، محمود (۱۳۸۶) "نقش شبکه های اجتماعی در بازتولید نابرابری آموزشی"، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۹۱

شولتز، دوان پی، سیدمن الن شولتز، ۱۳۹۱، نظریه های شخصیت، مترجم: سید یحیی محمدی، تهران: ویرایش

شیوندی، کامران؛ حسوند، فضل الله؛ عبدالهی مقدم ۳، مریم؛ کوشکی، محمود؛ ۱۴۰۱، مقایسه ی ویژگی های روانشناختی دانش آموزان دبیرستانی درگیر در فضای مجازی و دانش آموزان معمولی، مطالعات رسانه های نوین، دوره ۸، شماره ۳۰، صفحه ۱۵۵-۱۸۰
علی محسنی، رضا؛ آذری، احمد؛ ۱۳۹۶، بررسی تأثیر فضای مجازی (تلفن همراه و اینترنت) در جامعه پذیری دانش آموزان دبیرستانی پسرانه منطقه ۱۷ تهران، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال هشتم، شماره سی و پنج

عباسی، محمدتقی؛ معینی، مهدی؛ پوردیان، روح الله؛ (۱۳۹۷)، فضای مجازی، همنشینی و رفتارهای پرخطر: مطالعه رابطه همنشینی دانشجویان در فضای مجازی با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی و مجازی، فصلنامه پژوهش های انتظام اجتماعی، ۱۰ (۳)، ۱۰۴۵-۷۷

عاملی، سید سعیدرضا؛ (۱۳۹۰)، رویکرد دو فضایی به آسیبها، جرایم، قوانین و سیاست های فضای مجازی، انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ اول، ص ۲۷

علی اکبری، نگین و نصیری زرنندی، زینب. (۱۳۹۸). تأثیر فضای مجازی بر آسیب های اجتماعی. مجله پیشرفت ها نوین در روانشناسی، سال دوم، شماره ۷

کریمی، یوسف؛ ۱۳۷۸، روان شناسی شخصیت، تهران: موسسه نشر ویرایش، ص ۴۱.

لقمان نیا، مهدی و رحیمی، مژده، ۱۳۹۸، تأثیر شبکه های اجتماعی بر شخصیت جوانان، سومین کنفرانس دانش و فناوری روانشناسی، علوم تربیتی و جامعه شناسی ایران، تهران

میوه چیان، علی؛ رفیعی هنر، حمید؛ ۱۴۰۱، بررسی رابطه اعتیاد به اینترنت با ویژگیهای شخصیتی و سبکهای فرزندپروری در دانشجویان کارشناسی دانشگاه صنعتی قم، فصلنامه مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری، سال چهارم، شماره ۱۳

میرکمالی، سید علیرضا؛ امام بخش لک، فاطمه؛ (۱۳۹۷)، کجروی کودکان و نوجوانان در فضای سایبر: از علت شناسی تا پیشگیری، فصلنامه پژوهش های حقوقی قضایی، شماره ۳، ۱۷۴ - ۱۴۹

ملک شعار، مرضیه؛ تدین، عباس؛ ۱۳۹۸، تأثیر فضای مجازی در ارتکاب اعمال منافی عفت، فصلنامه علمی پژوهشی تعالی حقوق، شماره ۶، ۱۹۱ - ۱۵۳

مرادی، شهاب، رجب پور، مجتبی، کیان ارثی، فرحناز، حاجلو، نادر و رادبخش، ناهید. ۱۳۹۳، انگیزه های استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۴ (۱)

نیکزاد، علی رضا؛ گودینی، علی اکبر؛ جهانی، صفر و روستایی، امین؛ ۱۳۹۵، مقایسه احساس تنهایی و سلامت روان در نوجوانان وابسته به اینترنت و نوجوانان عادی، مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۱۳ (۵۰)، ۷۲ - ۵۵

ناظر، محمد، مختاری، محمدرضا، صیادی، احمدرضا، و مشایخی، فاطمه. (۱۳۹۵). پیش بینی ویژگی های شخصیت فرزندان بر اساس سبک های فرزندپروری و ارتباط آن با پنج عامل بزرگ شخصیت والدین. سلامت جامعه، ۱۰(۱)، ۳۹-۳۹.

نوری، مهدی؛ ۱۳۸۶، رشد و تکامل شخصیت، کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، ص ۴۱.

وولف، دیوید؛ ۱۳۸۶، روانشناسی دین، مترجم: محمد دهقان، تهران: رشد، چاپ اول. ص ۱۱۲.

همت بناری، علی؛ ۱۳۸۶، «شخصیت و مهم ترین عوامل غیر وراثتی شکل گیری آن»، معرفت، قم، سال ۱۶، ص ۱۱۰.

Purnima, K. A., & SarojVerma. (2017). Role of Internet addiction in mental health problems of college students. *Psychology and Behavioral Science International Journal*, 555591. DIO: 10.19080/PBSIJ.2017.02.555591.